

INDIVIDUAL YONDOSHUV ORQALI TALABALAR KASBIY MOTIVATSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Meylieva M.S.

CHDPU Pedagogika fakulteti tadqiqotchisi

Tayanch so‘zlar: talabalar motivatsiyasi, individual yondoshuv, bo‘lajak kasbdan qoniqish, zamonaviy yoshlar psixologiyasi, yo‘naltiruvchi mavqe.

Ключевые слова: мотивация студентов, индивидуальный подход, удовлетворенность будущей профессией, психология современной молодежи, руководящая позиция.

Key words: motivation of students, individual approach, satisfaction with their future profession, psychology of modern youth, leadership position.

O‘zbekistonda oliy pedagogik ta‘limni turli yondashuvlar asosida tashkil etish masalasiga asosiy e‘tibor qaratilmoqda. Bundan maqsad Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi asosida sifatli ta‘limga erishishdir. Shu jihatdan individual yondashuv texnologiyasi mana shunday turli yondashuvlarning muhim shakllaridan biri hisoblanadi. Ta‘lim tizimida yangi yondashuv va standartlarning joriy etilishi ta‘lim sifati va samaradorligini ortishiga olib keladi hamda talabalarning rivojlanishi uchun ijtimoiy pedagogik vaziyatlarni yaratadi, ular uchun ahamiyatga ega bo‘lgan, yosh xususiyatlariga mos keladigan omillarni ta‘limda namoyon bo‘lish va ijtimoiy o‘zini o‘zi anglashini ta‘minlaydi.

OTMlarda zamonaviy talaba shaxsini shakllantirishga xizmat qiladigan yangicha yondashuv va standartlarning o‘ziga xos ko‘rinishlaridan biri individual ta‘lim jarayonidir. Individual ta‘lim ijtimoiy yo‘naltirilgan ta‘limning tarkibiy qismi bo‘lib, shaxsga yo‘naltirilgan texnologik omillarga muvofiq tashkil etiladigan, maqsad va mazmun uyg‘unligini ta‘minlaydigan pedagogik yondashuv kombinatsiyasini muvofiqligini yuzaga chiqaradi.

Individual yondashuv pedagogik jarayonning ajralmas qismi bo‘lib, u barcha bolalarni dastur materialini o‘zlashtirish uchun faol mehnatga jalb

qilishga yordam beradi. Individual yondashuv ta'lim jarayonlarining barcha bug'unlarida muhim pedagogik ahamiyatga ega bo'lib, ta'lim oluvchiga xos bo'lgan tipologik xususiyat, temperamenti va xarakteri, qobiliyati va moyilligi, motivi, qiziqishi va shuningdek shaxsga xos bo'lgan boshqa xususiyatlarini hisobga olgan holda o'qitish va tarbiyalash tamoyillariga muvofiq ta'lim dasturlarini tashkil etishni nazarda tutadi. Ta'limda individual yondashuv ta'lim oluvchini har jihatdan o'rganish va unga pedagogik ta'sir ko'rsatishni ta'minlaydigan omil bo'lib, ta'lim oluvchiga o'zini anglash, individual yo'nalganligini aniqlashtirish, etakchi o'quv faoliyatini motivlashtirish, o'z imkoniyatlarini baholash, ta'limga bo'lgan ehtiyojlarni qondirish, amaliyotda ichki ziddiyatlar natijasida yuzaga keladigan ruhiy azoblarni engib o'tish kabi ko'nikmalarni shakllantirish va malakani oshirishda boshqa etakchi ta'lim texnologiyalaridan samarali natijalarga erishishga xizmat qiladi.

Rus va xorijiy ilg'or pedagogikaning ko'plab vakillari bolalarni tarbiyalashda individual yondashuv muammosiga e'tibor berishdi. Ya.A.Komenskiyning pedagogik tizimi qoidalarida bolalarni o'qitish va tarbiyalashning butun jarayoni ularning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tuzilishi va tizimli kuzatishlar orqali ushbu xususiyatlarni aniqlash kerakligi aniq ko'rsatilgan.

Ajoyib rus o'qituvchisi K.D.Ushinskiy bolalarga individual yondashish usullarining keng uslubini, yaxshi odatlarni rivojlantirish bo'yicha profilaktik ish asoslarini ishlab chiqdi. Shu bilan birga, u bolaga individual yondashishning murakkab jarayonida biron bir aniq retseptlar berish mumkin emasligi haqidagi fikrni bildirdi va shu bilan muammoni hal qilishning ijodiy xususiyatini ta'kidladi.

Shunday qilib, E.N.Vodovozova bolaning xatti-harakatlarini har tomonlama tahlil qila olishi uchun pedagoglar va ota-onalarning psixologiya va fiziologiyasining ilmiy asoslarini bilish zarurligini ko'rsatdi. Bolalarni tarbiyalashda u mehnatga katta o'rin ajratdi, uni eng samarali, eng yaxshi tarbiya vositasi deb bildi. Shu bilan birga, u istisnosiz barcha bolalarga yaqinlashish uchun yagona qoidalarni ishlab chiqish mumkin emasligi haqida ogohlantirdi, chunki bolalar o'zlarining individual xususiyatlarida juda farq qiladi.

A.S.Makarenko bir qator pedagogik muammolarni hal qilishda, masalan, bolalar jamoasini tashkil etish va tarbiyalashda, bolalarni mehnat tarbiyasida, o'yinda bolalarga individual yondashish tamoyilini juda muhim deb hisobladi. U shaxsni tarbiyalashning umumiy dasturini amalga oshirishda o'qituvchi unga bolaning individual xususiyatlariga mos ravishda «tuzatishlar» kiritishi kerak degan xulosaga keldi. Shaxs xarakteridagi umumiy va xususiylik bir-

biri bilan chambarchas bog‘lanib, “chigal tugunlar”ni hosil qiladi. Ushbu ta’rif bilan A.S. Makarenko bolalarga individual yondashuvning murakkabligini ta’kidlaydi. U ta’lim va tarbiya jarayonida bolaning ijobiy fazilatlariga e’tibor qaratish zarur deb hisoblardi - bu umumiy ta’lim tizimidagi va bolalarga individual yondashishning asosiy tayanch nuqtasidir. Shuning uchun har bir bolada, birinchi navbatda, xarakter va xatti-harakatlarning ijobiy tomonlarini aniqlash va shu asosda uning o‘z kuch va imkoniyatlariga bo‘lgan ishonchini mustahkamlash kerak. Ta’lim juda yoshlikdan shunday bo‘lishi kerakki, unda ijodiy faollik, faollik, tashabbuskorlik rivojlanadi.

Individual yondashuv talabalarni kasb tanlashga ijobiy (pozitiv) motivlarini shakllantirishda shuningdek, oila va maktab, mahalla va jamoatchilik, ommaviy axborot vositalari hamda boshqa tuzilmalar yaxlit tizim sifatida bir maqsad atrofida uyushishlari lozim.

Uzluksiz ta’lim tizimida individual yondashuv asosida kasb-hunarga yo‘naltirish har bir o‘quvchiga o‘zligini anglash va o‘ziga xosligi asosida ham hayotiy, ham kasbiy istiqbolini belgilashda yordam beradi.

Kasbga yo‘naltirish jarayoniga amaliy-psixologik texnologiyalarni tatbiq etish bilan shaxsning kasbiy o‘zligini anglashi va kasbiy istiqbol rejasini belgilashi uchun bevosita ijtimoiy psixologik sharoit yaratiladi. Bu faoliyat samaradorligini oshirishning zarur omillaridan biri hisoblanadi. Kasb tanlash jarayoni ijtimoiy ahamiyat kasb etsa-da, lekin uning ortida alohida insonning bir qarashda sof individual tanlovi yotadi. Shunday ekan, birinchi navbatda shaxsning kasbiy ehtiyoji, motivi, layoqati, qiziqishi va qobiliyatini hisobga olish lozim.

Individual yondashuv orqali talabalar kasbiy motivatsiyasini shakllantirish uzluksiz ta’lim tizimining tarkibiy qismi bo‘lib, ularni kasbiy bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish, respublika iqtisodiyoti tarmoqlari uchun zarur mutaxassislarni tayyorlashni ta’minlaydi. Shu bois o‘quvchilarga maxsus va chuqurlashtirilgan tayyorgarlikni talab etmaydigan kasb bo‘yicha ijodiy fikraydigan, tashkilotchilik hamda tadbirkorlik ko‘nikmalariga ega bo‘lgan shaxsni tarbiyalashda hamda o‘quvchilarning qiziqish va qobiliyatlaridan kelib chiqqan holda kasb-hunar tanlashda ularga ko‘maklashish zarur.

Hozirgi zamon psixologiya fani bilimlarni egallashga nisbatan ichki ehtiyojga kata ahamiyat beradi va bu bilan shaxs xulq-atvorini bir muncha boshqarish imkoniyati mavjud ekanligini ta’kidlaydi. Shuning bilan birga o‘quvchi (talaba) da barqaror bilishga qiziqishni shakllantirish muammosiga alohida e’tibor qilinadi. Darhaqiqat, barqaror bilishga qiziqishlar qo‘zg‘atuvchi turtki (kuch)

sifatida o'quv motivlarini vujudga keltirib, muvaffaqiyatni ta'minlashga xizmat qiladi.

O'quvchi yoki talabada bilimlarning muayyan sohasiga, u yoki bu faoliyat turiga qiziqishning tug'ilishi ko'p jihatdan shaxsni qay tariqa shakllanish imkoniyatini belgilaydi.

Ma'lumki, har qanday faoliyat muayyan motivlar ta'sirida vujudga keladi va etarli shart-sharoitlar yaratilgandagina amalga oshadi. Shuning uchun ham ta'lim jarayonida o'zlashtirish, egallash va o'rganishni amalga oshirishni ta'minlash uchun o'quvchilarda o'quv motivlari mavjud bo'lishi shart.

Bo'lajak o'qituvchisining kasbiy kompetentligini innovasion yondashuv asosida rivojlantirish to'g'risidagi yuqoridagi fikrlarni tahlil qilish quyidagi asosiy xususiyatlarni aniqlashga imkon beradi:

birinchidan, kasbiy kompetensiya o'qituvchilarning innovasion va o'quv faoliyati bo'lib, pedagogik faoliyat sifatining ko'rsatkichidir;

ikkinchidan, kasbiy kompetensiyani rivojlantirish nafaqat yakuniy, balki o'qituvchilar va talabalarning o'quv jarayonida innovasion yondashuv asosida o'zgarishi jarayonida uchinchidan, kasbiy kompetensiyaning rivojlanishi o'qituvchining tafakkurini shakllantirish jarayoniga ta'sir qiladi. Oddiy qoida shundan iboratki, nazariy darsning dastlabki 20 daqiqasida talabalar yangi bilimlarni egallaydilar, so'ngra noan'anaviy usullardan foydalanish orqali olingan bilimlar mustaqil tahkilashtirish kerak.

a) Hamkorlikda kasbiy-kasbiy faoliyat yurita olish kompetentligini tashkil etuvchilar- qo'shma kasbiy va uslubiy faoliyat: kasbiy va uslubiy faoliyatning ushbu turi o'qituvchi va talabaning bevosita o'zaro ta'siri bilan tashkil etiladi, o'qituvchi talabalarga mustaqil uslubiy faoliyatni amalga oshirishda amaliy yordam beradi, ma'lum ko'rsatmalar, maslahatlar beradi, shu asosda talabalarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantiradi;

- o'qituvchi: kasbiy, uslubiy va pedagogik faoliyati davomida talabalar tomonidan mustaqil o'zlashtirish uchun qo'shimcha o'quv materiallari va ularning mazmuni bo'yicha mustaqil ishlar va vazifalar tayyorlaydi va ularni bajarish uchun talabalarga tegishli uslubiy ko'rsatmalar beradi;
- talaba: o'qituvchi ko'rsatmalari asosida mustaqil kasbiy faoliyat bilan shug'ullanadi. Amaliy ish usullari, vositalari va shakllarini o'qituvchi bilan kelishgan holda tanlaydi, amaliy ish va ijodiy vazifalarni bajaradi;
- usullar, shakllar, vositalar: o'qituvchi tomonidan tavsiya etilgan mustaqil ish usullari, vositalari va shakllaridan foydalanish asosida talabalar texnologik jarayonlar va texnik ob'yektlarga oid topshiriqlarni mustaqil tanlaydilar va ijodiy

bajaradilar;

- o‘qituvchi nazorati: o‘qituvchi talaba tomonidan bajarilgan harakatlarni tahlil qiladi. Talaba kasbiy-uslubiy ishlar jarayonida yo‘l qo‘yilgan xatolarni aniqlaydi, amaliy ish metodlarini namoyish yetadi.
- tuzatish: o‘qituvchi tomonidan aniqlangan xatolar bartaraf etiladi va amaliy ishning eng yaxshi usullari ko‘rsatiladi;
- natija: bitiruvchilar ko‘rsatmalar asosida mustaqil ishlay oladigan, ijodiy fikrlaydigan, jarayon va ishlanmalarni samarali amalga oshiradigan malakali mutaxassislar bo‘ladi.

b) Individual tarzda kasbiy-kasbiy faoliyat yurita olish kompetentligini tashkil etuvchilari:

- individuallik: talaba kasbiy va kasbiy kompetentlikni shakllantirishda olingan bilim, ko‘nikma va malakalardan foydalangan holda individual oladi;
- talaba: olingan vakolatlar asosida mustaqil ijodiy faoliyat bilan shug‘ullanadi. Kasbiy va uslubiy faoliyatni amaliy faoliyatiga mos ravishda amalga oshirishi, shakl, usul, vositalarni tanlashi;
- motivlar: talaba o‘z xohish-istaklari, ma‘naviy ehtiyojlari va qiziqishlaridan kelib chiqqan holda kasbiy-uslubiy faoliyatni amalga oshira oladi. Iqtisodiy jarayonlar va iqtisodiy ob‘yektlarni imkoniyatlaridan kelib chiqib tanlaydi va tegishli masalalar yechimini topadi; - o‘z-o‘zini nazorat qilish: talaba o‘quv jarayoni bilan

bog‘liq kasbiy va uslubiy faoliyatni amalga oshirish qobiliyatiga tanqidiy munosabatda bo‘lib, xatolardan xulosa chiqaradi. Mustaqil faoliyat samaradorligini

oshirish uchun maqbul usullardan foydalanadi; - ijodkorlik: talaba o‘z xulosalari

asosida kasbiy va uslubiy faoliyatni amalga oshirishda sezilarli o‘zgarishlarni amalga oshiradi;

- natija: talaba o‘zining intellektual qobiliyati va uslubiy qobiliyatiga muvofiq kasbiy va uslubiy faoliyatni amalga oshirishga qodir, ijodiy fikrlashga ega, jarayonlar va pozitsiyalarni mustaqil tanlaydi, mustaqil ijodiy ish olib boradi. ga innovasion yondashuv va interfaol metodlar avvalo pedagog ongida qaysidir bir yo‘nalishdagi faoliyatning umumlashgan loyihasi tarzida namoyon bo‘ladi. Har bir yondashuv alohida fan, ishlab chiqarish texnologiyasining rivojlanishi bilan o‘zgarib boradi. Hozirgi paytda metodlar o‘zgarishining haqqoniy zamini ishlab chiqarish jarayonlaridagi ko‘pgina kasbdagi ishchilar mehnatining mazmuni va xarakterining

kompleks mexanizasiyalash va avtomatlashtirish sur'atining oshishi bilan bog'liq. Shu munosabat bilan o'quv jarayonini jadallashtirish (talabalar ning murakkablashgan mazmunini egallay olmaydilar), ko'nikmalarni maqsadga yo'nalgan holda shakllantirish, faollik, tashabbus ko'rsatish imkonini beruvchi yondashuv va kasbiy usullarni qo'llash zarurati yuzaga keladi. metodlarini tanlash turli sharoitlarga bog'liq. Bu - tarbiya masalalari, talabalar tomonidan o'zlashtirilgan o'quv materialining mazmuni, ularning yoshi va xususiyatlari hamda moddiy-texnik bazasi bilan izohlanadi. da turli metodlardan foydalanish zarur, lekin ularning maqsadga yo'nalganligini hisobga olish kerak. Hech qanday metod asosiy va universal bo'lishi mumkin emas. Shu bilan birga amaliyotda yetarli sinovdan o'tmagan metodlarni qo'llash o'rinsizdir. metodlarini tanlashda quyidagi holatlarni hisobga olish maqsadga muvofiqdir:

- ish joyida yuqori lik, yuqori mahsuldorlikka ega bo'lgan kelajakdagi mutaxassislarining mahorati va madaniyatini o'zlashtirish;
- ularga ishga ijobiy va ijodiy munosabatni rivojlantirishga yordam berishi kerak;
- jarayoni talabalarning unumli mehnatiga asoslanishi kerak;
- tanlangan usullarning vazifasi talabalarning faolligini, aqliy va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularga ilg'or ishlab chiqarish fazilatlarini singdirishdir;
- o'qitish usullari shunchalik xilma-xil bo'lishi kerakki, ular birlashtirilganda talabalarni texnologik jarayonni rejalashtirishga, ishlarini nazorat qilishga o'rgatish mumkin;
- ishlab chiqarish metodlarining operasion-kompleks tizimiga mos bo'lishi va talabalar tomonidan alohida usul hamda operasiyalarni muvaffaqiyatli o'zlashtirish, ushbu usullar va operasiyalar keng qamrovli ishda birlashtirilishini ta'minlash ham muhimdir;
- metodlar talabalarning ma'lum bir kasbga xos bo'lgan barcha ishlarni mustaqil va samarali bajarish qobiliyatlari va ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi;
- myetodlar ishlab chiqarish i bilan ishlab chiqarishning ilmiy asoslarini o'rganish o'rtasidagi hayotiy aloqani doimo amalga oshirishi; o'quv jarayonida ishlab chiqarishi va didaktikaning umumiy tamoyillarini amalga oshirishi kerak.»rezonansi» innovasion yondashuvi o'qituvchi va talabalarning o'zaro munosabatlari, o'qitish va o'rganishga qaratilgan aniq harakatlar, harakatlar va usullar to'plami sifatida amaliyotga joriy etildi. Mavjud tarbiyaviy vaziyatga qarab

o‘qituvchi doimo ijobiy o‘zgarishlarni izlaydi va zarur vaqtda har bir talaba yoki talaba uchun alohida-alohida kuch jihatidan zaif lekin, rezonans xarakterli “to‘lqinli, aks ta’sirli” pedagogik ta’sir ko‘rsatadi. Buning uchun esa talabaning pedagogik jarayondagi harakatining yo‘nalishi va darajasini pedagogik anglab yetishi lozim.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. -T.: «O‘zbekiston», 1992.-46 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xaqimiz bilan birga quramiz. – T.: O‘zbekiston, 2017. – 488 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – T.: O‘zbekiston, 2017. – 48 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qathiy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik –har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. – T.: O‘zbekiston, 2017. –104 b.
5. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: O‘zbekiston, 2016. – 56 b.
6. Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. O‘quv qo‘llanma. – T.: TDPU, 2003. – 174 b.
7. Raxmanova M.Q. Oliy ta’lim muassasalari talabalarida ijtimoiy faollikni rivojlantirish. Monografiya // «Bookmany print» nashriyoti, 2022, - 106 b.
8. Rakhmanova M. Q. Features of Development of Social Competence of Students // Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences ISSN 2795-546X2021 Journal Impakt Faktor:8.2, 2023, - 130-137 b
9. Rakhmanova M.K. Formation of development of sosial activity in students // International Journal on Integrated Edusation 2021 Journal Impakt Faktor:7.242 2021, - 241-244 b
10. Rakhmanova Mukaddas. “Scientifik and pedagogical bases of preparation of students for development of sosial aktivitu in the pross of professional and pedagogical edusation” // Volume: 7 Issue: 11 November 2021 SJIF Impast Fastor 2021: 8.047|| ISI Value: 1.188. 2021 EPRA IJMR | www.eprajournals.com | Journal DOI URL: <https://doi.org/10.36713/epra2013 B.283-287>.
11. Raxmanova M.Q. Problems of Improving Sosial Sompetense of Students in the Prosess of Higher Pedagogical Education // Sentral asian journal of literature, philosophy and sulture 12 Des 2022 B.48-52
12. Raxmanova M.Q. O‘quvshilar kasbiy ta’limining psixologik jihatleri va motivlari // O‘zMU xabarleri. 2021. –№1/3/ – B. 114-116.

РЕЗЮМЕ

Maqolada o‘quvchilar kasb tanlashda kasbiy faoliyatlari va kasbiy rag‘batlantirishning psixologik jihatleri aniqlashda individual yondoshuv haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, muallif ilmiy yutuqlarni yaxshilashga yordam beruvchi turli uslublar hamda talabalarning tanlagan kasblarga bo‘lgan munosabatlarini o‘zgartiruvchi omillarni aytib o‘tgan.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается индивидуальный подход к определению профессиональной деятельности студентов и психологические аспекты профессиональной мотивации при выборе профессии. Также автор упомянул различные методы, помогающие совершенствовать научные достижения, и факторы, меняющие отношение студентов к выбранной ими профессии.

SUMMARY

The article discusses an individual approach to determining the professional activity of students and the psychological aspects of professional motivation when choosing a profession. The author also mentioned various methods that help improve scientific achievements and factors that change students’ attitudes towards their chosen profession.